De sporters stonden voor de keus: afreizen naar Duitsland of weigeren.

DE SPELEN VAN HET NAZIREGIME

Boekbespreking
Kok, Auke. *1936 – Wij gingen naar Berlijn.*
Amsterdam: Thomas Rap, 2016.

Marnix Koolhaas

In Nederland vond aan de vooravond van de Spelen in Berlijn een protestmanifestatie plaats, genaamd D.O.O.D.: De Olympische Spelen Onder Dictatuur. Bron: Rijpstra, Jan, e.a. 'Sport en politiek in Nederland.' *de Sportwereld*, nr. 57-58 (2010): 3-12.

De vraag of sport en politiek met elkaar verbonden zijn, hoef je eigenlijk niet meer te stellen. Vooral de grotere sportevenementen dienen naast het sportieve ook en vooral een politiek doel: het opvijzelen van het aanzien van het organiserende land en zijn politieke leiders. Vanaf de opkomst van de internationaal georganiseerde sport is het vrijwel nooit anders geweest. De eerste 'moderne' Olympische Spelen van 1896 hadden wellicht nog vooral een idealistisch karakter, maar daar bleef al snel weinig meer van over. Zo werd in 1919 besloten om de Spelen van 1920 aan het tijdens de Eerste Wereldoorlog zwaar getroffen Antwerpen toe te wijzen, waarbij de verliezende naties van de oorlog (Bulgarije, Duitsland, Hongarije, Oostenrijk en Turkije) van deelname werden uitgesloten.

En zo moesten de Spelen van 1928 geheel uit particuliere gelden gefinancierd worden.

Eén van de laatste uitzonderingen waren wellicht de Spelen van 1928 in Amsterdam. De regering wilde er graag geld voor uittrekken, maar de Tweede Kamer stak daar – onder aanvoering van de confessionele partijen – een stokje voor. En zo moesten de Spelen van 1928 geheel uit particuliere gelden gefinancierd worden.

100-jarige ooggetuige

Hoe anders was dat acht jaar later. De Spelen van 1936 waren al in 1931 aan Berlijn toegewezen. Toen Hitler in januari 1933 aan de macht kwam, werden de Spelen door het naziregime aangegrepen als een ideale gelegenheid om politieke munt te slaan uit het sportevenement. Internationaal leidde dat direct tot felle protesten, met name vanuit de Joodse en zwarte gemeenschap in de Verenigde Staten. Avery Brundage, de destijdse voorzitter van het Amerikaansch Olympisch Comité en latere voorzitter van het Internationale Olymisch Comité, sprak zich echter uit tegen een verplaatsing van de Spelen en kreeg daarbij de steun van Pierre de Coubertin. Maar ook in Nederland waren er, vooral vanuit linkse en Joodse hoek, protesten tegen deelname aan de nazi-Spelen.

Het is niet minder dan de opvulling van een hiaat in de nationale sportcanon dat Auke Kok tachtig jaar na dato, onder de titel *1936 – Wij gingen naar Berlijn*, de deelname aan die Spelen (en de voorafgaande

Als eerste vrouw liep Tollien Schuurman onder de 12 seconden.

Winterspelen in Garmisch Partenkirchen) vanuit Nederlands perspectief heeft beschreven. Kok had daarbij het geluk dat de inmiddels 100-jarige Hans Maier, destijds deel uitmakend van het Nederlands waterpolozevental, als laatste nog levende Nederlandse deelnemer van 1936 zijn verhaal voor het eerst kon vertellen. Het verhaal van de toenmalige student economie staat model voor al die sporters die zonder veel nadenken dát deden wat hun sportleiders van hen vroegen: afreizen naar Duitsland en de politiek geen rol laten spelen.

Mastenbroek en Osendarp

Toch waren er ook sporters die destijds uit overtuiging weigerden naar Berlijn af te reizen. De bekendste is wellicht de Joodse bokser Ben Bril. Als geen ander wist hij hoe de Joden door de nazi's behandeld werden. Voor Bril was het uitgesloten dat hij in Berlijn in actie kwam.

Een inmiddels wat vergeten, maar destijds minstens zo prominente sprintster als Dafne Schippers nu, was de in een Drents onderwijzersgezin geboren Tollien Schuurman. Als 16-jarige evenaarde zij in 12,0 al het wereldrecord op de 100 meter, om drie jaar later in 11,9 als eerste vrouw onder de 12 seconden te lopen. Als lid van de rode zuil weigerde Schuurman om principiële redenen in Berlijn te starten. Het besluit zou haar niet in dank worden afgenomen en betekende het einde van haar sportloopbaan.

Van de Nederlanders die wél startten, pikt Kok er twee uit die als een rode draad het verhaal van Berlijn illustreren: zwemster Rie Mastenbroek (drie maal goud en één maal zilver) en sprinter Tinus Osendarp (twee keer brons op de sprintnummers). Beeldend beschrijft Kok hoe beider carrières na de Spelen teloor gaan. De in armoede opgegroeide Mastenbroek krijgt ruzie met haar fameuze trainster Ma Braun, gaat zwemles geven en wordt daarop als 'professional' voor het leven geschorst.

Met Tinus Osendarp loopt het heel anders af. De 'snelste sprinter van het blanke ras' komt tijdens de oorlog in nationaal-socialistische kringen terecht en groeit uit tot een gehate jager op ondergedoken verzetsmensen. Het zou hem twaalf jaar gevangenisstraf opleveren.

Het ereschavot in Berlijn, 1936, met daarop Jesse Owens (goud, midden), Ralph Metcalfe (zilver, rechts) en Tinus Osendarp (brons, links). Bron: www.fansshare.com.

Han Hollander

1936 – Wij gingen naar Berlijn is een uiterst professioneel en goed leesbaar boek, waarin ik slechts één manco kan aanwijzen. Naast Mastenbroek en Osendarp had Auke Kok zeker ook radioverslaggever Han Hollander tot één van zijn hoofdpersonen moeten kiezen. Nu komt Hollander slechts zijdelings ter sprake, en dat is jammer. Want uitgerekend de in eigen land mateloos populaire Joodse verslaggever deed in zijn verslagen precies wat de nazi's wensten: een beeld schetsen van een perfect georganiseerd sporttoernooi door een betrouwbaar regime.

Met de door Hitler persoonlijk ondertekende oorkonde die Hollander als dank voor zijn verslaggeving ontving, ging hij er vanuit dat hij tijdens de oorlog voor deportatie gespaard zou worden. Het zou ijdele hoop blijken te zijn: ook Hollander werd met zijn vrouw via Westerbork naar Sobibor afgevoerd en vermoord.

Het is jammer dat dit dieptreurige verhaal in het boek van Kok ontbreekt.